

СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

УДК [930 : 737 : 069.013] (477.74) «13/15»
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2020.1.12>

*Дмитро Янов**

ОСМАНСЬКІ АКЧЕ XIV–XVI СТ. В КОЛЕКЦІЇ ОДЕСЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО МУЗЕЮ

Анотація: *Стаття присвячена 96 срібним османським акче XIV–XVI ст. з колекції Одеського археологічного музею, які надійшли до Другої світової війни. Попри те, що місця їхніх знахідок невідомі, більшість із них імовірно була знайдена у Північно-Західному Причорномор'ї. Ці монети представлені випусками Баязіда I (1389–1402) (1 екз.), Баязіда II (1481–1512) (23 екз.), Селіма I (1512–1520) (12 екз.), Сулеймана I (1520–1566) (56 екз.), Мурада III (1574–1595) (1 екз.) та невизначеного емітенту (3 екз.). Розглядаються особливості карбування, типології та датування османських акче, а також їхнього обігу у Північно-Західному Причорномор'ї.*

Ключові слова: *османська нумізматики, акче, грошовий обіг, Одеське товариство історії та старожитностей*

У статті до наукового обігу вводяться раніше неопубліковані срібні монети Османської імперії (акче), карбовані від Баязіда I (1389–1402) до Мурада III (1574–1595) – у період найбільшого розвитку фінансової системи й активної територіальної експансії Османської імперії (за винятком періоду міжцарів'я 1402–1413 рр.), які надійшли до колекції Одеського археологічного музею НАН України (відомого у різні роки як музей Одеського товариства історії та старожитностей (надалі – ОТІС), Одеський історико-археологічний музей) до Другої світової війни¹. На жаль, місця знахідок цих монет невідомі, але, судячи зі структури колекції, можна припустити, що принаймні більшість із них була знайдена у Північно-Західному Причорномор'ї², хоча до музею ОТІС надходили монети, знайдені як

* Янов Дмитро Миронович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник сектору нумізматики і тореваги Одеського археологічного музею НАН України (м. Одеса);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4100-4601>; e-mail: nv63115@gmail.com

¹ До статті не включені більш пізні надходження акче, які були опубліковані раніше: *Нудельман А.А.* Монеты из раскопок и сборов 1972–1973 гг. // АИМ в 1973 г. Кишинев: Штиинца, 1974. С. 201; *Богуславский Г.С., Янов Д.М.* Акче Османской империи последней четверти XV – первой четверти XVII вв. (из новейших находок Белгород-Тирской экспедиции) // Древнее Причерноморье. Одесса: ФЛП А.С. Фридман, 2013. Вып. X. С. 55–68; *Boguslavskiy G., Yanov D.* The Oriental coins of 13th – 18th c. from the latest findings of Belgorod-Tyra's expedition // Al XV-lea simpozion de numismatică: progr. și rez. comunic., 29–30 octombrie 2015. Chișinău: Tipogr. Bons Offices, 2015. P. 19–21.

² Янов Д. Османські дирхеми, онлики та бешлики у колекції Одеського археологічного музею // Емінак: науковий шоквартальник. 2016. № 3 (15) (липень–вересень). Т. 1. С. 13.

в інших регіонах Російської імперії, так і за її межами. Не виключено, що частина з представлених монет увійшла до каталогу східних монет, опублікованому О. Блау в 1876 р., але встановити це точно неможливо через відсутність у ньому даних про вагу та фотографій чи рисунків монет, за деякими поодинокими винятками³. Вірогідно частина з цих монет походить зі скарбу, знайденому в с. Дмитрівка в 1898 р. (зараз – с. Дельжилер Татарбунарського р-ну Одеської обл.). У складі цього скарбу було виявлено 33 талери різних земель Священної Римської імперії, 2 московські копійки царя Івана Васильовича IV, та 885 османських акче, з яких завідуючий відділу східних монет Ермітажу О. Марков зміг ідентифікувати 2 акче Баязіда II, 11 акче Селіма I та 94 акче Сулеймана I. Решта 778 монет були стертими і не підлягали ідентифікації. 54 османські монети з цього скарбу були передані до ОТИС⁴. Серед акче Баязіда II (№№ 2-24) імовірно присутні монети, знайдені під час розкопок Аккерманської фортеці та прилеглої території в 1913 р., які проводив директор музею ОТИС Е. фон Штерн⁵.

Карбування акче було розпочате в Османській державі на початку правління Орхана (1326-1362). Назва цього номіналу (اقچه) походить від османсько-турецького слова «білий» (اق). З початку карбування ваговий стандарт акче становив бл. 1.152 г, проте надалі він поступово знижувався⁶.

Найбільш ранньою монетою із представленого каталогу є акче Баязіда I (1389-1402) (№ 1). У цей період османські акче карбувалися лише в Бурсі та Едірне, проте назва монетного двору ще не вказувалася. За часів Баязіда I на акче вперше з'являється дата – 792 р. х. (1389 р.), яка відповідає даті сходження на престол цього султана⁷. За період його правління північний кордон Османської держави досяг Дунаю, однак акче розповсюджувалися за її межами. Завдяки порівняно високому вмісту срібла, що демонструє монета № 1, яка має пробу 937.5‰, акче потрапили до обігу Північного Причорномор'я⁸, хоча на цьому етапі їхня роль у даному регіоні була досить обмеженою.

Наступні за хронологією монети відносяться до періоду правління Баязіда II (1481-1512), якому вдалося успішно завершити завоювання усього північнопричорноморського узбережжя, чого не встиг зробити його батько Мехмед II Фатіх (Завойовник). У 1484 р. були захоплені важливі фортеці та порти Молдавського князівства – Кілія та Білгород (османська назва – Аккерман); з цього часу османські монети домінують у грошовому

³ *Blau O.* Die orientalischen münzen des museums der Kaiserlichen Historisch-Archäologischen Gesellschaft zu Odessa. Восточные монеты музея Императорского общества истории и древностей в Одессе. Odessa: Druck von P. Franzow, 1876. 94 s.

⁴ *Нудельман А.А.* Несколько неизданных монетных кладов XVI в. из Днестровско-Прутского региона // АИМ в 1983 г. Кишинев: Штиинца, 1988. С. 128-129, № 2.

⁵ *Штерн Э.Р.* Раскопки в Аккермане летом 1912 г. // ЗООИД. Одесса: Славянская типография Е. Хрисогелос, 1913. Т. XXXI. С. 95-99.

⁶ *Pamuk Ş.* A Monetary History of the Ottoman Empire. Cambridge – New York: Cambridge University Press, 2000. P. 30-34; *Sahillioğlu H.* The Role of International Monetary and Metal Movements in Ottoman Monetary History // *Sahillioğlu H.* Studies on Ottoman economic and social history. Istanbul: Organisation of the Islamic Conference Research Centre for Islamic History, Art and Culture (IRCICA), 1999. P. 28-29, 63, Tab. 8.

⁷ *Srečković S.* Akches. Beograd, 1999. Vol. 1. Osman Gazi – Murad II: 699-848 AH. P. 39-41.

⁸ *Dergaciovă L.* Noi descoperiri numismatice din secolul al XIV-lea provenind din zona limanul Bugului // *Monedă și comerț în Sud-Estul Europei.* Sibiu: Editura Muzeului Național Brukenthal, 2012. Vol. IV. P. 151-161.

обігу цього регіону⁹. В 1511-1512 рр. Аккерман був резиденцією шехзаде Селіма під час його повстання проти батька Баязіда II та старшого брата Ахмеда¹⁰. Однак, зайнявши трон у квітні 1512 р., Селім I (1512-1520) змінив напрямок військової експансії османів, розпочавши війну проти Сефевідів і Мамлюків, у результаті чого йому вдалося значно розширити територію імперії. Внаслідок завоювань на сході, Селім I став використовувати на акче титул шах (شاه)¹¹. Періодизація акче Селіма I та Сулеймана I була розроблена

С. Сречковичем і доповнена Є. Ніколає. Акче Селіма I поділяються на три групи, які відрізняються стилістикою написання та порядком слів у легенді на аверсі. I група датується від початку правління султана до перемоги над Сефевідами у серпні 1514 р. (№ 25 з каталогу), II група – з серпня 1514 р. до 1517 р., коли були завойовані володіння Мамлюків у Леванті та Єгипті (№№ 26-29), а III група – з 1518 по 1520 р. (№№ 30-36)¹².

Серед монет Селіма I присутня імітація акче (№ 29). Вона має 500 пробу, яка є значно меншою у порівнянні з рештою монет каталогу, а також дещо спотворену легенду. Подібні монети карбувалися зі срібла, але зазвичай більш низької проби. Їх використовували у крупних внутрішніх і зовнішніх транзакціях. Варто зазначити, що імітації не варто плутати із кустарними підробками монет, які виготовлялися з мідної основи та покривалися тонким шаром срібла¹³. Імітації, прототипами яких є акче Селіма I, відомі серед знахідок у Республіці Молдова, зокрема вони були виявлені у складі скарбів Єкімеуць, Белебенешть і Резіна¹⁴. Крім того, низьку пробу 500‰ має ще одна монета Сулеймана I (№ 79). Однак, на відміну від імітації Селіма I, вона не має ознак спотвореної легенди. Випадки карбування фальшивих монет зустрічалися іноді і на османських монетних дворах, зокрема у 1564-1565 рр. в Белграді, але внаслідок жорсткого контролю над монетою та суровим покаранням за цей злочин вони не були частими¹⁵.

З початку правління Сулеймана I (1520-1566) османи повернулися до експансії в європейському напрямку, причому як материкової, так і морської. Не стало винятком і Північно-Західне Причорномор'я. У 1538 р., в результаті успішного походу османської армії до Молдавського князівства, очолюваної особисто Сулейманом I, до імперії було приєднано Тігіну (Бендери) з околицями, про що сповіщав таріх на надбрамній вежі Бен-

⁹ Янов Д.М. Срібні та золоті ісламські монети в колекції Білгород-Дністровського краєзнавчого музею // Археологія. 2016. № 1. С. 91.

¹⁰ Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества (последняя треть XIV – начало XIX в.) / отв. ред. Д.М. Драгнев. Кишинев: Штиинца, 1987. С. 102-105.

¹¹ Srečković S. Akches. Beograd, 2000. Vol. 2. Mehmed II Fatih – Selim I Yavuz: 848-926 AH. P. 127-138.

¹² Ibid. P. 136-138; Nicolae E., Păunescu E. Un tezaur din secolul al XVI-lea descoperit la Radu Vodă, comuna Izvoarele, județul Giurgiu // SCN. București: Editura Academiei Române, 1996. Vol. X (1993). P. 119-129.

¹³ Nicolae E. Moneda otomană în Țările Române în perioada 1451-1512. Chișinău: Editura ARC, 2003. P. 53-54; Бойко-Гагарин А.С. Фальшивые монеты Османской империи XV-XIX веков в Северном Причерноморье // Дриновський збірник. Харків – Софія: Видавництво БАН ім. проф. М. Дринова, 2015. Т. VII. С. 97.

¹⁴ Boldureanu A. Moneda Otomană în Moldova în perioada 1512-1603. Chișinău: Bons Offices SRL, 2013. P. 110-111.

¹⁵ Гордлевский В.А. Эксплуатация недр земли в Турции (по документам, изданным А. Рефиком и Ф. Спахо) // Академик В.А. Гордлевский. Избранные сочинения. Москва: Изд. вост. лит., 1962. Т. 3. История и культура. С. 252.

дерської фортеці, складений від імені султана¹⁶. Після цього походу Аккерман став центром санджаку, який об'єднував всі османські володіння, розташовані на північ від Дунаю (каза Аккерман, Кілія, Бендер та Джанкерман (Очаків))¹⁷.

Основним критерієм класифікації акче Сулеймана I є легенда на аверсі. I група (1520-1541) містить легенду شاه سلیمان شاه بن سلیم (Султан Сулейман шах, син Селіма шаха) (№№ 37-55)¹⁸, II група (1541-1555) – سلطان سلیمان شاه بن سلیم خان (Султан Сулейман шах, син Селіма хана) (№№ 57-68), III група (1555-1566) – سلیمان بن سلیم خان (Султан Сулейман, син Селіма хана) (№№ 70-91)¹⁹. Легенда III групи, за деякими поодинокими винятками, стала зразком для випусків акче усіх наступних султанів, до появи акче машинного карбування за правління Ахмеда III (1703-1730).

Окрім цих регулярних типів, за часів Сулеймана карбувалися т.зв. ювілейні випуски. Монета № 56 є прикладом 1-го ювілейного випуску акче Сулеймана I, який карбувався в 1541 р. на честь сторічного ювілею сходження на трон Мехмеда II, яке відбулося у 1444 р. (за хіджрою це відповідно 948 та 848 рр.). Монета № 69, яка датується 1555-1556 рр., відноситься до 2-го ювілейного випуску, присвяченому сторіччю завоювання Румелії Мехмедом II після захоплення Смедерево у 1459 р. (за хіджрою це відповідно 963 та 863 рр.)²⁰.

Серед акче Сулеймана I з колекції Одеського археологічного музею є монети, які дозволяють доповнити каталог С. Сречковича, зокрема уточнити реконструкцію деяких штемпелів або додати нові варіації відомих раніше типів. Монети №№ 49, 61, 69, 71, 72, 76 та 81 мають незначні відмінності від типів, описаних у каталозі С. Сречковича. Особливий інтерес представляє монета № 58, карбована в Едірне, аверс якої є неописаною раніше варіацією, подібної до типу F1*с, причому в каталозі С. Сречковича типи, які належать до групи F, взагалі відсутні серед акче Едірне²¹. Крім того, представлені монети можуть доповнити відомі дослідникам зв'язки аверсних і реверсних штемпелів, оскільки серед них є екземпляри із неописаними раніше поєднаннями – №№ 59, 60, 64, 65, 67, 70 та 87.

За часів Селіма II (1566-1574) контроль османів над Північно-Західним Причорномор'ям дещо послабшав, що було пов'язано із антиосманською кампанією молдавського господаря Іоана Воде Лютого 1574 р. Втім, господар потерпів поразку в битві біля Кагуль-

¹⁶ Сапожников И., Левчук В. Из истории Бендерской крепости: к 100-летию книги Н.А. Маркса // Scriptorium nostrum. 2016. № 2. С. 306-337; Сапожников И., Левчук В. Генерал-лейтенант и «ученый археолог» Н.А. Маркс: вклад в исследования Бендерской крепости // Tyragetia, serie nouă. Vol. XI [XXVI], nr. 2. P. 173-194.

¹⁷ Серета А. Силистренско-Очаковскіяят еялет през XVIII – нач. на XIX в. София: Дню мира, 2009. С. 54-55, 62-69.

¹⁸ В залежності від розташування слів на аверсі ця група поділяється на два періоди – 1520-1534 та 1534-1541 рр.

¹⁹ Nicolae E., Păunescu E. Op. cit. P. 129-130; Srečković S. Osmalijski novac kovan na tlu Jugoslavije. Beograd, 1987. P. 86-88; Srečković S. Akches. Beograd, 2003. Vol. 3. P. 31.

²⁰ Srečković S. Osmalijski novac kovan na tlu Jugoslavije. P. 87.

²¹ Ibid. P. 75-80.

ського озера та був страчений²². Судячи з відомих знахідок, надходження акче до османських володінь на північ від Дунаю за правління Селіма II дещо послабшало²³. Типи акче Селіма II схожі на типи його батька Сулеймана I, особливо III групи, тому для дуже стертих монет емітент визначити складно. №№ 93–95 з каталогу були карбовані за правління Сулеймана I або Селіма II.

Кризові явища в османській фінансовій системі, які стають відчутними вже наприкінці правління Сулеймана I, були значно посилені розпачатою у 1578 р. війною з Сефевідами, яка сприяла зростанню дефіциту скарбниці. В результаті, у 80-х рр. XVI ст. Мурад III був змушений значною мірою скоротити ваговий стандарт акче – з 0.683 г до 0.384 г²⁴. Думки дослідників щодо дати цього знецінення акче відрізняються – вона варіюється в межах 1584–1588 рр.²⁵ Судячи з ваги монети № 96 (0.28 г), яка відноситься до типу А за класифікацією С. Сречковича, ймовірно вона була карбована вже після знецінення (таке відхилення від нового вагового стандарту зумовлене тим, що монета була обламана). Однак акче Мурада III типу А карбувалися ще до знецінення. Тому встановлення хронології усіх 15 відомих типів²⁶ акче цього султана значно ускладнене²⁷.

Розподіл за монетними дворами в цілому відповідає закономірностям, визначеним для інших колекцій османських акче²⁸, які, у першу чергу, були зумовлені обсягами карбування монет на різних османських монетних дворах. Так, серед акче, представлених у каталозі, найбільша кількість була карбована на монетних дворах, розташованих на Балканах, що було зумовлено концентрацією срібних копалень у цьому регіоні²⁹. Найбільша кількість (31 екз.) була карбована у Новарі чи Новабірді (суч. Ново-Брдо, Косово). Інші балканські монетні двори представлені значно меншою кількістю: Кратова – 7 екз., Ускюб – 4 екз. (суч. Кратово та Скоп'є, Північна Македонія), Едірне – 4 екз. Найбільш давнім із цих монетних дворів є Едірне, яке у 1361/1363–1453 рр. було османською столицею. Решта з перелічених монетних дворів почала функціонувати за правління Мурада II (1421–1444, 1446–1451) та Мехмеда II (1444–1446, 1451–1481).

Зростаючі потреби Османської імперії, яка стрімко розвивалася, у грошовій масі зумовлювали появу нових монетних дворів: у 1530–1535 рр. розпочав функціонування двір у Сідрекапсі (суч. Арнея й околиці, Греція)³⁰, а бл. 1550 р. – Сребреніче (суч. Сребреніца, Боснія і Герцеговина)³¹. Ці монетні двори представлені відповідно 16 та 3 екз. у каталозі. На столичному монетному дворі Костантинія (Стамбул) було карбовано 22 екз. з каталогу. Монетні двори, розташовані у Малій Азії, представлені помітно меншою кількі-

²² Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества... С. 144–147.

²³ Богуславский Г.С., Янов Д.М. Указ. раб. С. 66; Boguslavskiy G., Yanov D. Вказ. пр. Р. 19–21.

²⁴ Pamuk Ş. Op. cit. P. 135.

²⁵ Sahillioglu H. Op. cit. P. 45; Pfeiffer-Taş Ş. New remarks regarding Ottoman monetary history in light of the akçe-coins of Murad III // Birinci uluslararası Anadolu para tarihi ve numismatik kongresi, 25–28 şubat 2013. Antalya: Suna – Inan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, 2014. S. 492.

²⁶ Srećković S. Akches. Beograd, 2005. Vol. 4. Selim II Sari – Murad III. 974–1003 AH. P. 81–82.

²⁷ Boldureanu A. Op. cit. P. 50–51.

²⁸ Ibid. P. 61–62; Nicolae E., Păunescu E. Op. cit. P. 134.

²⁹ Nicolae E. Op. cit. P. 49–50.

³⁰ Srećković S. Akches. Beograd, 2003. Vol. 3. P. 171.

³¹ Ibid. P. 193.

стю: в Амас'ї було карбовано 2 екз., в Бурсі – 1. Хоча за часів Османської імперії у Малій Азії також були розташовані срібні копальні, їхній видобуток і, відповідно, обсяг карбування монет помітно поступався Балканам. Окрім того, на подібний розподіл міг вплинути і той факт, що, як було згадано вище, більшість монет з каталогу походить із Північно-Західного Причорномор'я. Цей регіон був більш тісно пов'язаний торговельними зв'язками із Балканами, ніж із віддаленими малоазійськими дворами (хоча, у порівнянні з Волооським князівством і Добруджею, Північно-Західне Причорномор'я було більш тісно пов'язане із малоазійськими центрами завдяки розвиненій чорноморській торгівлі, відповідно сюди надходило більше монет анатолійського карбування)³².

Отже, попри те, що інформація про місця знахідок османських акче зі старих надходжень до колекції Одеського археологічного музею не збереглася, вони можуть слугувати додатковим джерелом для дослідження грошового обігу та фінансової системи Османської імперії. Особливе значення мають дані про пробу, адже у більшості публікацій османських монет вони відсутні. Із 96 монет лише 6 мають пробу, нижчу за 900‰, що є підтвердженням того, що на османських монетних дворах намагалися дотримуватися стандарту, близького до т.зв. халіс айяр, тобто максимально високої проби срібла, яку дозволяли отримати тогочасні технології³³.

Подяка. Автор висловлює щиру вдячність А. Болдуряну, А. Бойко-Гагаріну та Л. Мунтяну за надану спеціалізовану літературу та консультації.

Dmytro Yanov

The 14th – 16th c. Ottoman akches from the collection of Odessa archaeological museum

Abstract: The article deals with 96 previously unpublished silver Ottoman akches that came to the collection of Odessa archaeological museum before World War II. The places where they were discovered are unknown. However, some of them might have been part of large Dmitrovka hoard discovered in 1898. In addition, some of these coins could have been found during 1912 archaeological excavations of Akkerman fortress headed by Ernst von Stern. The presented coins are attributed to sultans Bayezid I (1389-1402) (1 pc.), Bayezid II (1481-1512) (23 pcs.), Selim I (1512-1520) (12 pcs), Suleyman I (1520-1566) (56 pcs.), Murad III (1574-1595) (1 pc.) and unidentified issuer (3 pcs.).

Among Suleyman I's coins there are specimens (nos. 49, 61, 69, 71, 72, 76, 81) that have some slight differences from the types described in S. Srećković's catalogue. No. 58 struck in Edirne has a new obverse variation close to type F1*c. It is a noteworthy specimen since the group of obverse types F has not so far been represented among Edirne akches of Suleyman I. Nos. 59, 60, 64, 65, 67, 70, 87 can contribute to the study of obverse and reverse die linkages since there are some new die combinations absent in S. Srećković's catalogue.

³² Yanov D. Ottoman petty coinage in pre-Ottoman Belgorod, late 14th c. – 1484 // Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice. București: Editura Oscar Print, 2017. № 3 (2017). P. 354.

³³ Kabaklarlı N., Erüreten M. The unit of measurement and scales of Ottoman coins // Kabaklarlı N. Mangir. Tiréde darbedilen Osmanlı bakir paraları. Ottoman copper coins minted in Tira. 1411-1516. Istanbul, 2007. P. 128-136.

Selim I's akche no. 29 has a considerable lower fineness (500‰) compare to the other coins and slightly barbarized legend, suggesting it should be attributed to imitations – a category of silver coins patterned after Ottoman akches, which should not be confused with silver plated copper counterfeits. In contrast to no. 29, Suleyman I's akche no. 78 has a regular, not distorted legend, but its fineness is also 500‰. Despite being illegal, there were a few cases of striking counterfeit coins on the official Ottoman mints, and this coin might be one of these. In general, of 96 pieces only 6 has fineness lower than 900‰, testifying to strict control over minting by Ottoman authorities.

Keywords: Ottoman numismatics, akches, monetary circulation, Odessa society of history and antiquities

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

АИМ – Археологические исследования в Молдавии

ЗООИД – Записки Одесского общества истории и древностей

SCN – Studii și cercetări de numismatică

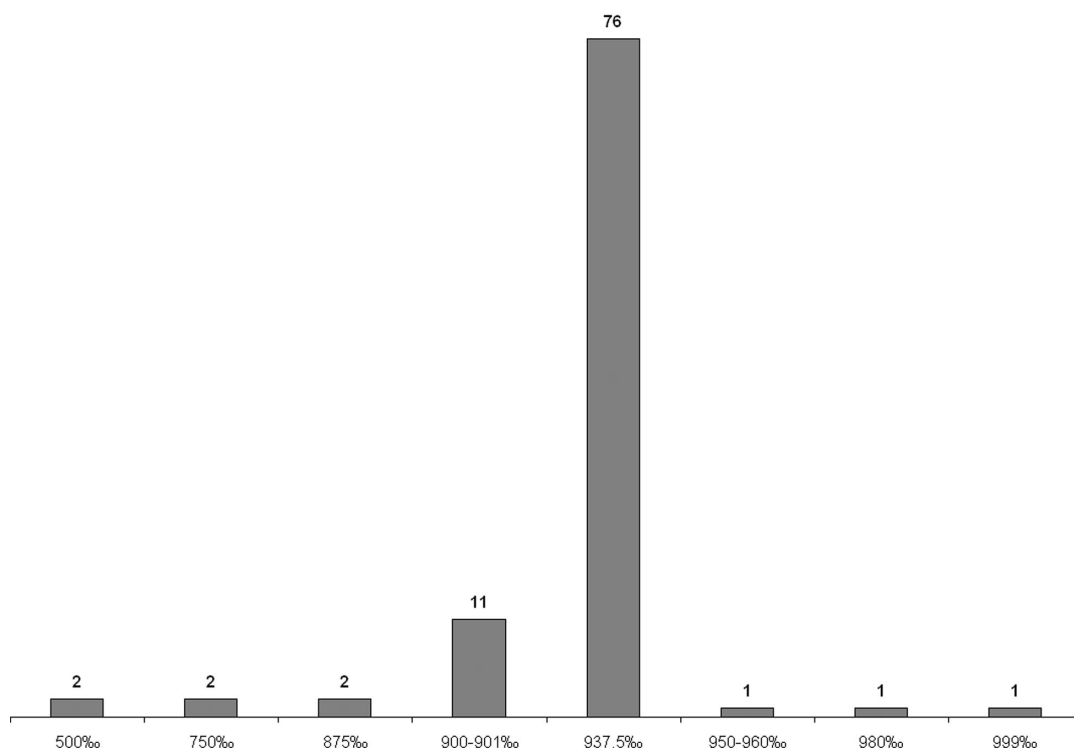

Рис. 1. Проба монет по відношенню до їх кількості.

КАТАЛОГ

Баязід I (1389-1402)

Аверс (типи А та А1): *بایزید / بن مراد*

Реверс (тип I): *خلد ملکه / سنة ۷۹۲*

1. AR 937.5‰, 1.00/0.94 г³⁴, 14.3-15 мм. Інв. № 35693. А, А1 / I, №№ 01-02, 05-08³⁵.

Баязід II (1481-1512)

Типи аверсів акче Баязіда II, представлені в каталозі:

A*a, A*b: *سلطان بایزید / بن محمد خان*. У слові *خان* буква *ن* розташована над *خ*

B*a, B*b: Такі ж, як типи групи А, але у слові *خان* буква *ن* перетинається з *ا*.

Типи реверсів:

I: *عز نصره ضرب / ... / سنة ۸۸۶* (пропущена назва монетного двору)

Ia: *عز نصره ضرب / ... / سنة ۸۸۶*

Костантинія (قسطنطينية)

2. AR 937.5‰, 0.74/0.69 г, 9.9-11.3 мм. Інв. № 32855. A*a / I, № 18³⁶.

3. AR 937.5‰, 0.75/0.70 г, 10.3-11.6 мм. Інв. № 32865. A*a / I, № 18.

4. AR 950-960‰, 0.60/0.57 г, 10.2-11.2 мм. Інв. № 53680. A*b / I, № 19³⁷.

5. AR 937.5‰, 0.71/0.67 г, 10.7-12.9 мм. Інв. № 32862. A*c / I, № 21³⁸.

Едірне (ادرنه)

6. AR 900‰, 0.67/0.60 г, 11,3-12 мм. Інв. № 58340. A*a ? / I, № 08³⁹.

7. AR 937.5‰, 0.71/0.67 г, 11.7-12.7 мм. Інв. № 32859. A*b / I, № 09⁴⁰.

8. AR 937.5‰, 0.72/0.68 г, 11.9 мм. Інв. № 32371. B*b / I, № 44⁴¹.

Новар (نوار)

9. AR 901‰, 0.74/0.67 г, 11 мм. Інв. № 32020. A*a / I, № 26⁴².

³⁴ Вказані маса в лігатурі/маса в чистоті.

³⁵ Вказані назви типів аверсу/реверсу за класифікацією С. Сречковича та номери монет з його каталогу – *Srečković S. Akches. Beograd, 1999. Vol. 1. P. 43.*

³⁶ *Srečković S. Akches. Beograd, 2000. Vol. 2. P. 110, № 18.*

³⁷ *Ibid. P. 110.*

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Ibid. P. 108.*

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid. P. 116.*

⁴² *Ibid. P. 112.*

10. AR 937.5‰, 0.69/0.65 г, 10.6-11.1 мм. Инв. № 32854. A*a ? / I, № 26.
11. AR 937.5‰, 0.75/0.70 г, 10.1-11.8 мм. Инв. № 32860. A*b ? / I, № 28⁴³.
12. AR 937.5‰, 0.73/0.68 г, 13 мм. Инв. № 31458. B*a ? / I, № 58⁴⁴.
13. AR 937.5‰, 0.73/0.68 г, 10 мм. Инв. № 32310. B*a ? / I, № 58.
14. AR 980‰, 0.60/0.59 г, 9.3-10. мм. Инв. № 31459. B*b ? / I, № 60⁴⁵.
15. AR 937.5‰, 0.54/0.51 г, 10 мм. Инв. № 31719. ? / I.
16. AR 900‰, 0.76/0.68 г, 10.6-12. мм. Инв. № 32078. ? / I.
17. AR 937.5‰, 0.76/0.71 г, 10 мм. Инв. № 32329. ? / I.
18. AR 937.5‰, 0.75/0.70 г, 11.8 мм. Инв. № 32338. Подвійний удар. ? / I.
19. AR 937.5‰, 0.67/0.63 г, 9,2-9,5мм. Инв. № 33045. ? / I.

Ускюб (اسكوب)

20. AR 937.5‰, 0.72/0.68 г, 10.5-11.1 мм. Инв. № 32858. A*a / I, № 35⁴⁶.
21. AR 937.5‰, 0.76/0.71 г, 11 мм. Инв. № 31439. B*a ? / I, № 68⁴⁷.
22. AR 999‰, 0.57/0.57 г, 8.9-10 мм. Инв. № 53525. B*a ? / I, № 68.

Амаб'я (اماسيه)

23. AR 937.5‰, 0.70/0.66 г, 11 мм. Инв. № 31750. A*b ? / Ia, № 02⁴⁸.

Бурса (برسه)

24. AR 937.5‰, 0.72/0.68 г, 10.2-12.4 мм. Инв. № 33066. B*b / I, № 42⁴⁹.

Селім I (1512-1520)

Типи аверсів:

A: سلطان / سليم / شاه / بن / بايزيد خان

B: سلطان ن / بن سليم / شاه / بايزيد خا

C, D: سلطان شاه / ن / سليم / بن / بايزيد خا

E: سلطان / شاه / سليم / بن بايزيد خان

Типи реверсів:

I: نصره / عز ضر / ب / سنة / ... ٩١٨

Ia, III: نصره / عز ضر / ب / ... / سنة ٩١٨

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid. P. 119.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid. P. 114.

⁴⁷ Ibid. P. 121.

⁴⁸ Ibid. P. 107.

⁴⁹ Ibid. P. 115.

IV: نصره ب / عزضر / ... / سنة ٩١٨

I група (1512-1514)

Костантинія (قسطنطينية)

25. AR 937.5‰, 0.50/0.47 г, 11.5 мм. Інв. № 31793. E / IV, № 64⁵⁰.

II група (1514-1517)

Костантинія (قسطنطينية)

26. AR 937.5‰, 0.70/0.66 г, 11 мм. Інв. № 31790. D / III, № 52⁵¹.

27. AR 937.5‰, 0.67/0.63 г, 11.5 мм. Інв. № 31795. D / III, № 52.

28. AR 937.5‰, 0.68/0.64 г, 10.6-12.3 мм. Інв. № 33003. D / III, № 52.

неідентифікований монетний двір

29. AR 500‰, 0.47/0.24 г, 11 мм. Інв. № 32037. B, C, D / III.

Ця монета є імітацією акче. Окрім того, що її проба є помітно нижчою за пробу інших монет Селіма I, написання імені султана на аверсі дещо відрізняється від стандартних типів B, C, D, а на реверсі у слові نصره пропущена буква ص.

III група (1518-1520)

Костантинія (قسطنطينية)

30. AR 937.5‰, 0.65/0.61 г, 12 мм. Інв. № 31023. A / Ia, № 10⁵².

31. AR 937.5‰, 0.70/0.66 г, 11.5 мм. Інв. № 31799. A / Ia, № 10.

32. AR 937.5‰, 0.66/0.62 г, 10.5 мм. Інв. № 32029. A / Ia, № 10.

33. AR 937.5‰, 0.67/0.63 г, 10.8-11.8 мм. Інв. № 33054. A / Ia, № 10.

Новар (نوار)

34. AR 937.5‰, 0.65/0.61 г, 12.3 мм. Інв. № 32012. A / I, № 12⁵³.

Кратова (قرطوة)

35. AR 937.5‰, 0.69/0.65 г, 11.5-13.2 мм. Інв. № 33069. A / I, № 11⁵⁴.

36. AR 900‰, 0.91/0.82 г, 10,8-13,9 мм. Інв. № 58345. A / I, № 11.

Сулейман I (1520-1566)

Типи аверсів:

⁵⁰ Ibid. P. 159.

⁵¹ Ibid. P. 156.

⁵² Ibid. P. 146.

⁵³ Ibid. P. 147.

⁵⁴ Ibid.

A: سلطان / سليمان / بن شاه / سليم / شاه

B2*a, B3, C2, C2*b: سلطان / شاه / سليمان / شاه / بن سليم

D2*d: سلطان / سليمان بن شاه / سليم / خان

E: سلطان / سليمان شاه بن / سليم / خان

E1, E1*, E2, E3*a, E4, E4*a: سلطان / سليمان شاه / بن سليم / خان

F*a, F*b, F1, F1*d: سلطان / سليمان شاه / بن خان / سليم

F1*c: سلطان / سليمان شاه / بن ن / سليم خا

G1b: سلطان / سليمان ن / بن خا / سليم

G3*a: سلطان / سليمان بن / سليم ن / خا

H: سلطان / سليمان / بن خان / سليم

I: سلطان / سليمان / بن سليم / خان

I jub: سلطان سليمان شاه بن سليم خان: Напис навколо

II jub 2*a: سلطان سليمان / بن سليم / خان عز / نصره

Типи реверсів:

I: نصره / ب / عز / ... / سنة / ۹۲۶

II, IIx: عز نصره / ضرب / ... / سنة / ۹۲۶

II*3: عز نصره / ضرب / سنة / ... / ۹۲۶

II*5: عز نصره / ضرب / ... / ۹۲۶

II*2, IIz*2: عز نصره / ضرب / ... / سنة / ۹۲۶

IIy: عز نصره / ضرب / ب / ... / سنة / ۹۲۶

IIz*3: عز نصره / ب / ضرب / ... / سنة / ... / ۹۲۶

IV: عز / نصره / ضرب / ... / سنة / ۹۲۶

V: نصره / عز / ضرب / ب / ... / سنة / ۹۲۶

V*1: نصره / عز ضر / ب / ... / ٩٢٦ / سنة

V*2: نصره / عز ضر / ب / ... / سنة ٩٢٦

Vs: عز / نصر ضره / ب / ... / سنة / ٩٢٦

VIII*1: خلد ملكه ضرب ٩٢٦ ... / Напис навколо: ...

IX: خلد ملكه / ضرب / ... / سنة / ٩٢٦

O7ko: نصره / ب / عز ضر / ... / سنة / ٩٢٦

I група, 1 період (1520-1534)

Костантинія (قسطنطينية)

37. AR 937.5‰, 0.68/0.64 г, 11.3-11.6 мм. Інв. № 33006. А / I, № 03⁵⁵.

38. AR 937.5‰, 0.42/0.39 г, 10.9-17.6 мм. Інв. № 33059. А / I, № 03.

39. AR 937.5‰, 0.68/0.64 г, 10.8-11.6 мм. Інв. № 33064. А / I, № 03.

Новар (نوار)

40. AR 937.5‰, 0.68/0.64 г, 12 мм. Інв. № 31063. А / I, № 02⁵⁶.

41. AR 937.5‰, 0.69/0.65 г, 12 мм. Інв. № 31784. А / I, № 02.

42. AR 937.5‰, 0.70/0.66 г, 12 мм. Інв. № 31796. А / I, № 02.

43. AR 937.5‰, 0.70/0.66 г, 13-13.7 мм. Інв. № 33010. А / I, № 02.

44. AR 937.5‰, 0.67/0.63 г, 10.6-12.3 мм. Інв. № 33026. А / I, № 02.

45. AR 937.5‰, 0.68/0.64 г, 11.9 мм. Інв. № 33068. А / I, № 02.

46. AR 937.5‰, 0.56/0.53 г, 10.5-11.7 мм. Інв. № 33076. А / I, № 02.

47. AR 937.5‰, 0.70/0.66 г, 11.7-13 мм. Інв. № 33331. А / I, № 02.

Ускюб (اسكوب)

48. AR 901‰, 0.76/0.68 г, 13 мм. Інв. № 32006. А / I, № 01⁵⁷.

Амас'я (اماسيه)

49. AR 937.5‰, 0.70/0.66 г, 12 мм. Інв. № 31783. А / I, №№ 01-02⁵⁸, але на аверсі над словом شاه – 3 точки, а не 2.

неідентифікований монетний двір

50. AR 937.5‰, 0.69/0.65 г, 11.6 мм. Інв. № 32281. А / I. Аверс як у № 49.

51. AR 937.5‰, 0.69/0.65 г, 11.6-12.8 мм. Інв. № 33369. А / I.

⁵⁵ Srećković S. Akches. Beograd, 2003. Vol. 3. P. 90.

⁵⁶ Ibid. P. 157.

⁵⁷ Ibid. P. 201.

⁵⁸ Ibid. P. 51.

I група, 2 період (1534–1541)

Новар (نوار)

52. AR 937.5‰, 0.47/0.44 г, 10–10.9 мм. Інв. № 33074. B2*a / II, № 24⁵⁹.

Новабірда (نوابرده)

53. AR 937.5‰, 0.70/0.66 г, 11.6–13.1 мм. Інв. № 33062. Подвійний удар. B3 / II, № 21 (?)⁶⁰.

54. AR 937.5‰, 0.54/0.51 г, 10.4–12.6 мм. Інв. № 33072. C2, C2*b / IIx, IIy, №№ 28–32⁶¹.

55. AR 937.5‰, 0.72/0.68 г, 12.8 мм. Інв. № 32010. C2 / IIy, № 30⁶².

Перший ювілейний тип (1541)

Сідрекапсі (سدره قپسی)

56. AR 937.5‰, 0.68/0.64 г, 13 мм. Інв. № 31714. I yub / VIII*1, № 45⁶³.

II група (1541–1555)

Костантинія (قسطنطينية)

57. AR 937.5‰, 0.58/0.54 г, 10.5–11.6 мм. Інв. № 33004. F1 / V*1, № 34⁶⁴.

Едірне (ادرنه)

58. AR 901‰, 0.63/0.57 г, 13.5 мм. Інв. № 32004. F1*c / I, але на аверсі буква ن в слові خان має іншу форму написання, а між другою та третьою строчками замість орнаменту – три точки. Типи F відсутні в каталозі Сречковича для Едірне⁶⁵.

Новабірда (نوابرده)

59. AR 900‰, 0.76/0.68 г, 12–14,2 мм. Інв. № 58343. E1, E1*, E3*a / IV, №№ 50–53, 61⁶⁶, але написання назви монетного двору як у №№ 38 та 93.

60. AR 750‰, 0.67/0.50 г, 12 мм. Інв. № 31788. F*a / V, Vs, № 70–71 (аверс), № 67 (реверс). В каталозі С. Сречковича відомі лише співвідношення F / IIw, F / VII*1, F*a / VII*1⁶⁷.

Кратова (قرطوة)

61. AR 937.5‰, 0.57/0.53 г, 10–11.5 мм. Інв. № 32934. F*b / V, № 63⁶⁸, але на реверсі на букві

⁵⁹ Ibid. P. 160.

⁶⁰ Ibid. P. 136.

⁶¹ Ibid. P. 137.

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid. P. 177.

⁶⁴ Ibid. P. 93.

⁶⁵ Ibid. P. 75–80.

⁶⁶ Ibid. P. 139–141.

⁶⁷ Ibid. P. 142.

⁶⁸ Ibid. P. 111.

ب – орнамент у вигляді двох ростків.

62. AR 937.5‰, 0.56/0.53 г, 10.9 мм. Інв. № 32278⁶⁹. D2*d / V*2, № 41, але під словом سلیم – дві точки.

Сідрекапсі (سدره قپسي)

63. AR 937.5‰, 0.71/0.67 г, 12.5 мм. Інв. № 32244. F*a / Пу, № 40⁷⁰.

64. AR 937.5‰, 0.69/0.65 г, 12.2 мм. Інв. № 32233. F1*d (в каталозі С. Сречковича помилково вказаний як E1*d) / Пу. На аверсі буква ە зі слова شاه відсутня. В каталозі С. Сречковича відоме лише співвідношення F1*d / V*1 (№ 43)⁷¹.

65. AR 750‰, 0.69/0.52 г, 13.3 мм. Інв. № 32221. Подвійний удар. E / II. В каталозі С. Сречковича відоме лише співвідношення E*b / II (№ 23)⁷².

66. AR 875‰, 0.71/0.62 г, 11.8 мм. Інв. № 32285. E2 / IV, № 26⁷³.

67. AR 937.5‰, 0.51/0.48 г, 10.8–11.4 мм. Інв. № 33348. E4, E4*a (?) / Пу, №№ 30–31 (аверс), №№ 70–71 (реверс). В каталозі С. Сречковича відоме лише співвідношення E4 / V*1, E4*a / IVz*2 (№№ 30–31)⁷⁴.

неідентифікований монетний двір

68. AR 937.5‰, 0.66/0.62 г, 14 мм. Інв. № 30921. Інгузна монета, подвійний удар. D2*d / ?

Другий ювілейний тип (1555–1556)

Сідрекапсі (سدره قپسي)

69. AR 937.5‰, 0.69/0.65 г, 12 мм. Інв. № 32208. II jub 2*a / IX, № 58⁷⁵, але на аверсі відрізняється написання сова بن та буква م у слові سلیم.

III група (1555–1566)

Костантинія (قسطنطينية)

70. AR 937.5‰, 0.43/0.40 г, 12 мм. Інв. № 31716. H / II. В каталозі С. Сречковича відоме лише співвідношення H / II*1 (№ 46)⁷⁶.

71. AR 937.5‰, 0.66/0.62 г, 14 мм. Інв. № 31774. I / II, № 48⁷⁷, але присутні по дві точки зліва та справа від букви م у слові سلیم.

⁶⁹ Ibid. P. 108.

⁷⁰ Ibid. P. 176.

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid. P. 174.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid. P. 175.

⁷⁵ Ibid. P. 178.

⁷⁶ Ibid. P. 95.

⁷⁷ Ibid.

72. AR 901‰, 0.67/0.60 г, 12 мм. Інв. № 31780. I / II, № 48, але присутні дві точки між خا та ن.
73. AR 937.5‰, 0.47/0.44 г, 12 мм. Інв. № 31775. I / II*3, № 50⁷⁸.
74. AR 937.5‰, 0.53/0.50 г, 11.3–11.6 мм. Інв. № 33005. II / II*3, № 50.
75. AR 937.5‰, 0.52/0.49 г, 11.1–11.4 мм. Інв. № 33077. I / 07ko, № 53⁷⁹.

Новабірда (نوابرده)

76. AR 937.5‰, 0.70/0.66 г, 11–11.5 мм. Інв. № 33055. H / II, № 97⁸⁰, але розташування легенди у верхній строчці реверсу дещо відрізняється.
77. AR 937.5‰, 0.45/0.42 г, 12 мм. Інв. № 31715. H / II, № 97 (?).
78. AR 500‰, 0.50/0.25 г, 11.1–12.6 мм. Інв. № 33009. H / IV, № 100⁸¹.
79. AR 937.5‰, 0.61/0.57 г, 12 мм. Інв. № 31037. H / V, № 102⁸².
80. AR 937.5‰, 0.57/0.53 г, 10.5–12.1 мм. Інв. № 33001. I / II, № 112⁸³. У назві монетного двору відсутня буква ا.

Кратова (قرطوة)

81. AR 937.5‰, 0.48/0.45 г, 10.6 мм. Інв. № 32245. G1b / V, № 77, але над словом سليمان – орнамент, а не знак дамма (د); зірочка міститься над буковою م, а не після ا. Судячи з фотографії монети № 77 з каталогу С. Сречковича, її збереження не дозволяє точно стверджувати, чи належить монета з представленого каталогу до тієї ж самої варіації штемпля⁸⁴.
82. AR 937.5‰, 0.45/0.42 г, 10.5–11.3 мм. Інв. № 33067. G3*a / II, № 78⁸⁵.
83. AR 901‰, 0.52/0.47 г, 11 мм. Інв. № 31258. Подвійний удар. H / II, № 82⁸⁶.

Сідрекапсі (سدره قیسی)

84. AR 875‰, 0.47/0.41 г, 11.7 мм. Інв. № 32258. H / II*2, №№ 79–80⁸⁷.
85. AR 937.5‰, 0.43/0.40 г, 12.5 мм. Інв. № 32270. H / IIz*2, № 82⁸⁸.
86. AR 937.5‰, 0.58/0.54 г, 11.6 мм. Інв. № 32025. H / IIz*3, № 83⁸⁹.
87. AR 937.5‰, 0.53/0.50 г, 11.9 мм. Інв. № 32064. I / II. В каталозі С. Сречковича відоме

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Ibid. P. 96.

⁸⁰ Ibid. P. 146.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid. P. 147.

⁸⁴ Ibid. P. 113, 119, Pl. XVIII, № 10.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid. P. 181.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid.

лише співвідношення I / II*2 (№ 85)⁹⁰.

88. AR 937.5‰, 0.39/0.37 г, 11.4 мм. Інв. № 32203. I / II*2, № 86⁹¹.

89. AR 900‰, 0.68/0.61 г, 12,5-13 мм. Інв. № 58342. I / II*2, № 86.

Сребреніче (سربرنيچه)

90. AR 901‰, 0.48/0.43 г, 11.5 мм. Інв. № 31718. H / II, №№ 17-19⁹².

91. AR 937.5‰, 0.54/0.51 г, 11.5 мм. Інв. № 31781. H / II, №№ 17-19.

II або III група

Сідрекапсі (سدره قيسي)

92. AR 937.5‰, 0.66/0.62 г, 12-12.7 мм. Інв. № 32902. ? / II*5.

Сулейман I або Селім II (1566-1574)

Сідрекапсі (سدره قيسي)

93. AR 937.5‰, 0.36/0.34 г, 11 мм. Інв. № 32205⁹³. ? / II*2 (?).

94. AR 937.5‰, 0.67/0.63 г, 13 мм. Інв. № 32284. Подвійний удар. ? / II*5 (?).

Сребреніче (سربرنيچه)

95. AR 937.5‰, 0.46/0.43 г, 11.3-11.6 мм. Інв. № 33052⁹⁴. Інгузна монета. ? / II.

Мурад III (1574-1595)

неідентифікований монетний двір

Аверс (тип A): سلطان / مراد بن / سليم / خان

Реверс (тип ?): ...نصره...

96. AR 937.5‰, 0.28/0.26 г, 9 мм. Інв. № 31789. A / ?⁹⁵.

⁹⁰ Ibid. P. 182.

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid. P. 195.

⁹³ Ibid. P. 174-182; Srećković S. Akches. Beograd, 2005. Vol. 4. P. 61-63.

⁹⁴ Srećković S. Akches. Beograd, 2003. Vol. 3. P. 194-195; Srećković S. Akches. Beograd, 2005. Vol. 4. P. 65-67.

⁹⁵ Srećković S. Akches. Beograd, 2005. Vol. 4. P. 81.

Рис. 2. Османські акче з колекції ОАМ (I)

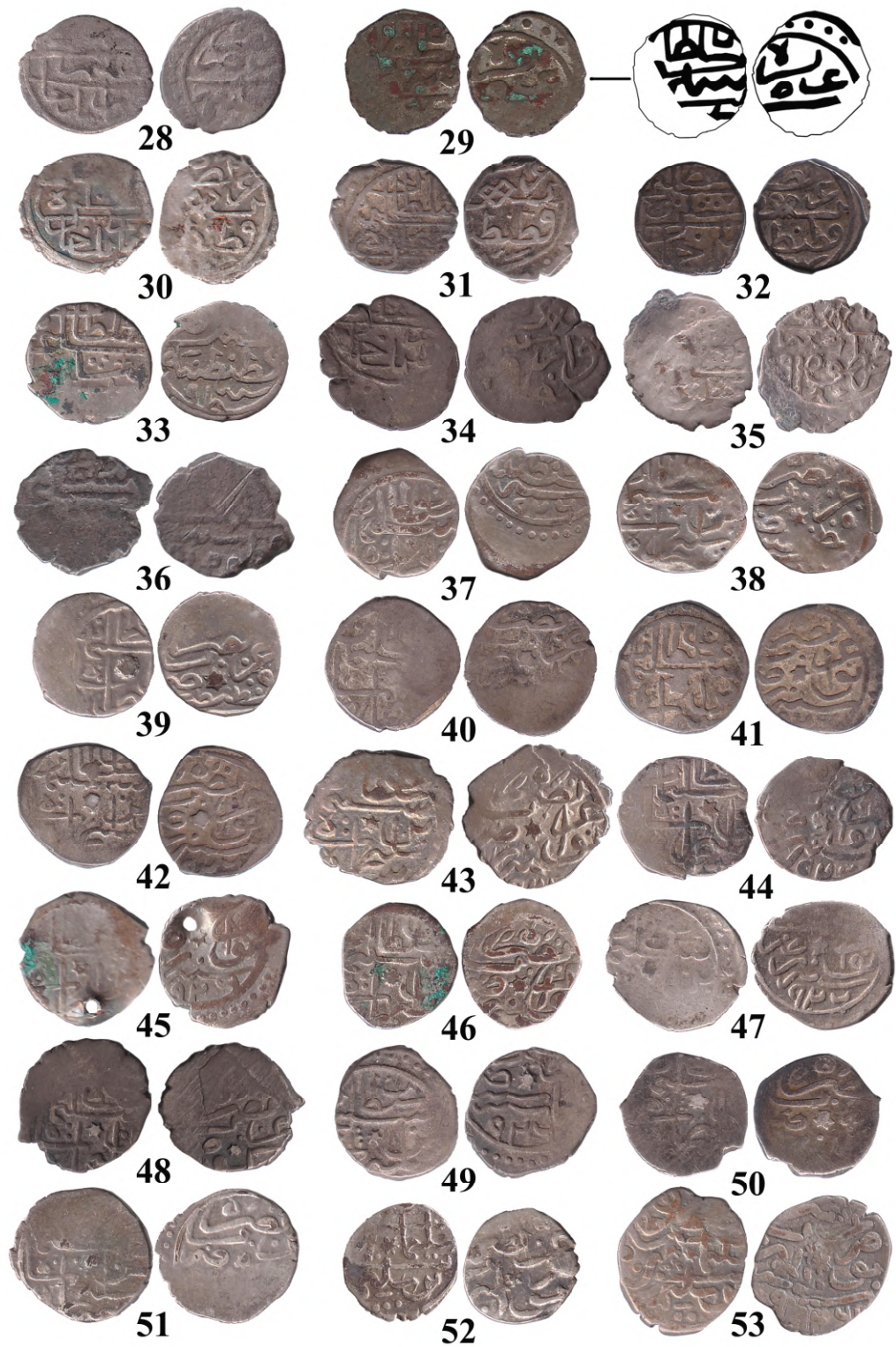

Рис. 3. Османські акче з колекції ОАМ (II)

Рис. 4. Османські акче з колекції ОАМ (III)

Рис. 5. Османські акче з колекції ОАМ (IV)